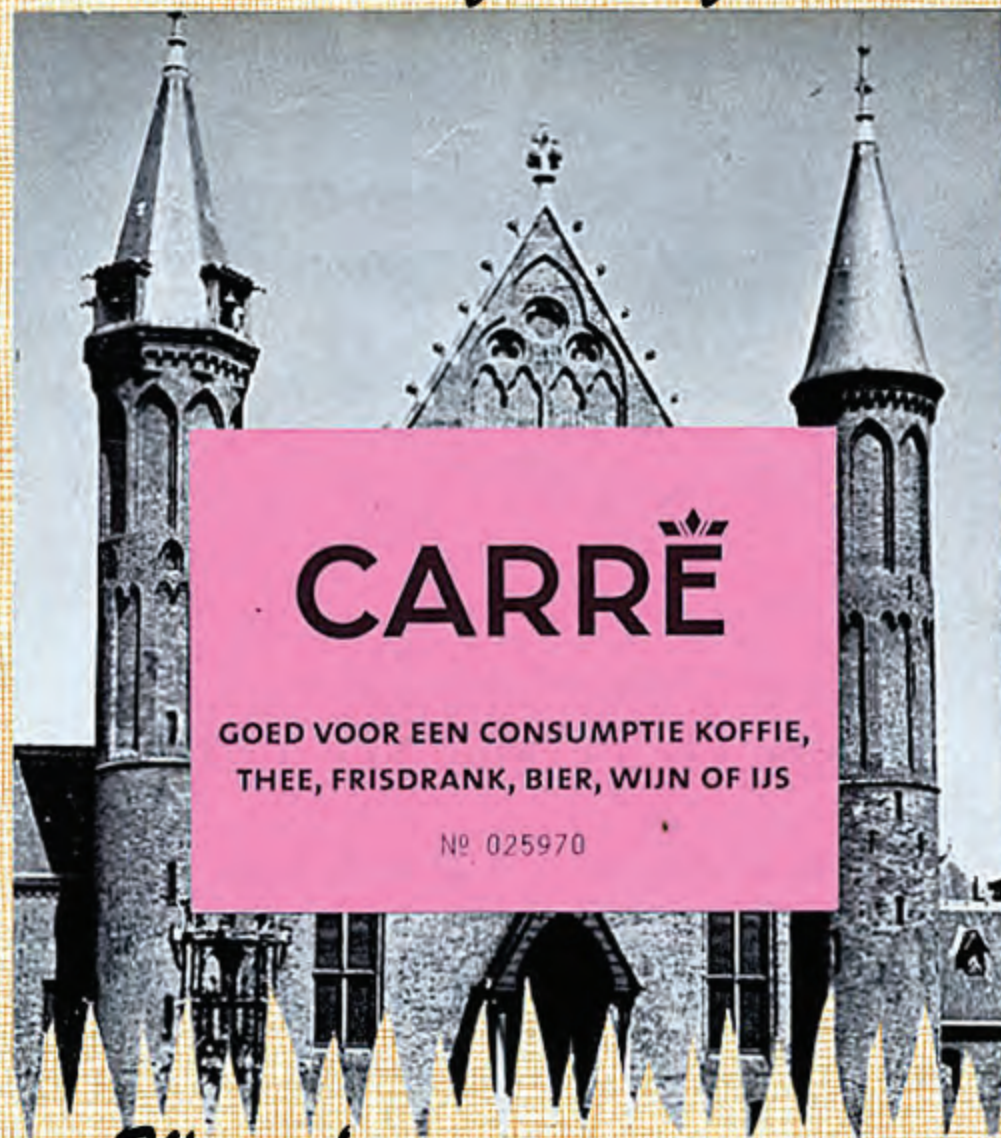

Theater Schrift Lucifer # 10

*Waar 't gras groener is
najaar 2010*

Theater Schrift Lucifer # 10, najaar 2010

○ Waar 't gras groener is

- Theater als bouwwerk van de gemeenschap: over inspirerende (buitenlandse) theaterpraktijken -

Ontwerp voorplaat: Herbert Janse.
Collage, gescand.

De podiumkunsten staan op de tocht. Decorontwerper Herbert Janse liet zich door dit naakte feit en het thema van het tiende nummer inspireren: *"Het gras was groener in de 50er jaren. Allemaal eenmaal per maand naar het theater en dan bij voorkeur op zaterdagavond... Alleen in Carré belooft het gras nog groener te zijn. Daar lijkt het klatergoud van de gevel te spatten en biedt het programma magie van Hans Klok en petticoatvertier voor iedereen"*.

De Nederlandse decorontwerper Herbert Janse studeerde scenografie aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam en de Jan van Eyck Academie in Maastricht. Sinds 1985 ontwierp hij decors voor onder meer Theatergroep Het Vervolg, Orkater, het Nationale Toneel, Het Toneel Speelt, Hummelinck Stuurman Theaterbureau, Joop van den Ende Theaterproducties, de Theatercompagnie, Stella Den Haag, Opera Zuid en Hong Kong Opera Company. Daarnaast geeft hij les op de Amsterdamse Theaterschool en de Toneelacademie Maastricht. In 2007 en 2011 is hij lid van de commissie van aanbeveling voor de Quadriënnale in Praag.

○ Inhoud

Pagina

P 3 – 10 Tiende bericht van de redactie

Waar 't gras groener is

- Theater als bouwwerk van de gemeenschap: over inspirerende (buitenlandse) theaterpraktijken -

P 12 – 15 Wouter Hillaert

Ik had een droom . . .

- Een geloofsbelijdenis -

P 15 – 23 Tobias Kokkermans i.s.m. David Pledger

Een streep in het zand*

- Verdedigingsstrategieën voor kunstsubsidies in een neoliberal tijdperk -

P 24 – 33 Jos van Kan

Cambodja

- Over theater maken in een cultuur waar men wegkijkt -

P 34 – 43 Hana Bobkova

Theater in Tsjechië

- Een overzicht -

P 44 – 50 Arthur Sonnen

Hechten aan theater

- Kan de schouwburg een thuis zijn? -

P 51 – 57 Pieter de Nijs

It's behind you!

- Verliefd op de Engelse Christmas Pantomime -

P 58 – 65 Kirsten Broekman

Esthetiek in de favela

- Het theater van *Nós do Morro* in de Vidigal-favela van Rio de Janeiro -

P 66 – 84 Marieke Dijkwel

WAAROM, DAAROM

- Over *Branden* van Alize Zandwijk en Wajdi Mouawad: een voorstelling die over grenzen kijkt -

P 85 – 89 Tobias Kokkermans

Turning financial calamity into creative resourcefulness

- The secret behind Icelandic theatre festival Lókal -

P 90 – 96 Florian Malzacher

An Artist who cannot speak in English is no artist

- Tien jaar postdramatisch theater in Europa -

P 97 – 107 Loek Zonneveld

'Ungeheuer heutig'

- Nederland en het Duitse toneel: geen reisreportage -

P 107 – 112 Annemie Vanackere

Andere perspectieven op verbeelding

- Een slotbeschouwing -

* English version of this interview direct on www.theaterschriftlucifer.nl

○ Waar 't gras groener is

- Theater als bouwwerk van de gemeenschap: over inspirerende (buitenlandse) theaterpraktijken –

Tiende bericht van de redactie

Schrijver Gerrit Komrij heeft een moppercolumn op de achterpagina van NRC-Handelsblad, onder de titel *Kunstwonderen*. Op 23 september jongstleden luidde de kop: "Lege fles met vaporisator". Het gemopper betrof deze keer het 'minimalisme' en de voorstelling *Dialogue with Lucinda* van Nicole Beutler, een choreografie gebaseerd op *Radial Courses* uit 1976 van Lucinda Childs. Twee citaten uit de column: "Een doek met één kubusje, een bundel met een eenlettergrepig woord, een toneel waarop een solist een uur achtereen hetzelfde huppelpasje uitvoert (...)". En: "De geur van heiligheid die om dit bijna-niets hangt zal niemand verbazen. Het is de geur van de preciezen en de sektariërs. Het is de geur van talentloosheid en rancune. Het is de geur van het eigen gelijk. Een bekend geurtje in de kunst en het minimalisme is in die wereld nog de enige verstuiver". Dat liegt er niet om. Niet alleen worden choreograaf Beutler fundamentele verwijten gemaakt, in één vileine pennenstreek wordt bijkans een heel kunstveld weggezet als inert en in zichzelf gekeerd. En dat lijkt ook precies de bedoeling van de serie van Komrij. Hij is echter niet de enige die 'moppert' over kunst.

Aan welk debat neemt Komrij precies deel? Waarom vindt hij het nodig kunstenaars de hoek in te sturen? En wat zegt zijn toon over de wijze waarop de diverse debatten op dit moment

worden gevoerd? Het lijkt er namelijk akelig veel op dat de toon waarop gesproken wordt over kunst op dit moment belangrijker is dan de inhoud. Om bij het voorbeeld van *Dialogue with Lucinda* te blijven: het toeval wil dat voorafgaand aan de donderdag waarop Komrij zijn column publiceerde op de website *GeenStijl* dezelfde voorstelling onderwerp van 'gesprek' was. Onder de kop "Kunscht omdat het moet: rondjes lopen" plaatste een zekere VanKoetsveld een kort youtube-fragment uit de voorstelling en een begeleidend tekstje met de strekking 'huppelen kan iedereen'. Tussen 10 en 13 september kwamen er 290 reacties. Het meest sprekende citaat is: "De henk en ingrids houden niet zo van dingen die ze niet begrijpen". De participanten gaven vooral uiting aan wat Arthur Sonnen in zijn bijdrage aan dit jubileumnummer van *Lucifer* omschrijft als "*het gevoel dat die 'linkse potverteerders' maar eens iets moeten gaan doen voor de kost*".

Of Komrij kennis heeft genomen van de woorden op *GeenStijl* valt niet uit zijn column op te maken. Feit is dat *Dialogue with Lucinda* als pars pro toto voor 'minimalisme' wordt ingezet op een manier en door middel van bewoordingen die nog maar enkele jaren terug niet mogelijk zouden zijn geweest. Vriend en vijand lijken momenteel min of meer dezelfde taal te spreken; die van de persoonlijke, ongenueanceerde aanval. Waarbij het aan de kunst en de kunstenaar is zichzelf te verdedigen.

In welk gesprek zijn wij beland? Hoe komt het dat de toon zo – hoe moeten we het noemen – zo *Jip & Janneke zijn boos*, is geworden? Wie ontwart de möbiusband van ongelijksoortige argumenten die zo plotseling en onterecht aan elkaar zijn gesmeed? De kunst staat in de beklagdenbank en lijkt de

eigen onschuld te moeten bepleiten. Mogen we er nog wel van uitgaan dat, zoals in de Nederlandse rechtspraak geldt, de beklagde onschuldig is zolang het tegendeel niet is bewezen? En dat daarbij de aanklager de argumenten moet verzamelen? Of is het inmiddels andersom en zijn kunstenaars 'preciezen en sektariërs' en, zoals in het Amerikaans recht, schuldig tot zij zichzelf hebben weten vrij te pleiten?

Of anders geformuleerd: als het bevragen van de waarde van gesubsidieerde kunst een nieuw element is in het Nederlandse publieke debat, waarom is deze waarde dan zo lang onaangeraakt gebleven? Er is een verschuiving gaande in het politieke en culturele discours: de onttakeling van de gesubsidieerde kunst is een teken van de tijd. Maar een teken waarvan? En in wat voor soort tijd zijn we nu aangeland? In welke dialoog bevinden wij ons? Over dergelijke vragen buigen meerdere auteurs zich – direct of indirect – in dit tiende nummer van Lucifer.

Jubileum

Theater Schrift Lucifer betreedt de wereld van het Nederlands theater graag met lichte tred en een blik die zo wijd mogelijk over onze grenzen reikt. De redactie begon driekwart jaar geleden aan de voorbereiding van dit jubileumnummer. Voor het tiende nummer wilden we de gelegenheid grijpen de stand van het gewas te peilen. Met als thema 'waar het gras groener is – over theater buiten Nederland dat ons versteld doet staan' wilden wij aandacht besteden aan het Nederlandse theaterklimaat, door vergelijkingen aan te gaan met inspirerend, benijdenswaardig theater buiten de landsgrenzen. We zochten perspectieven, theaterpraktijken en -tradities die een

voorbeeldfunctie kunnen vervullen voor de Nederlandse theaterwereld. En daarbij wilden we niet alleen kijken naar gevestigde, grote huizen, maar juist naar theater op het platteland van Cambodja, de favela van Brazilië, een klein, vasthoudend festival in IJsland. Een nummer vol theater waar we bij hadden willen zijn, waar we 'onze vingers bij aflikken'. *En passant* zou dat dan ook iets zeggen over de stand van het Hollands theater.

De actualiteit haalde ons in. Er kwamen verkiezingen, Prinsjesdag, een formatie... We staan aan de vooravond van een grootse slachting onder de podiumkunsten. Ingezonden brulbrieven in dagbladen, slagzindemagogie op populaire websites en schreeuwdebatten op televisie nemen in aantal toe. Goed dat er gesproken wordt over de noodzaak van kunst, maar Lucifer tracht zich op eigen wijze te verhouden tot de realiteit. Het jubileumnummer van Theater Schrift Lucifer opent de grenzen, tracht over muren heen te kijken en pleit voor de kunsten (in Nederland en daarbuiten), voor het koesteren, op waarde schatten, kritisch doch rechtvaardig bejegenen van kunst als levensvoorwaarde.

Speciale Gast

Of, zoals speciale gast van Lucifer # 10 **Annemie Vanackere** schrijft in haar slotbeschouwing: "Mij interesseert het juist om te ontdekken waar je bij mensen die ene kieuw kunt openen waardoor juist het onbekende naar binnen kan sijpelen – dat dan weer kan leiden tot een beter begrip van onszelf." Wij nodigden Annemie Vanackere uit als gast bij het denken over dit jubileumnummer aangezien zij, als mede-artistiek leider van de Rotterdamse Schouwburg en het maatgevende festival

De Internationale Keuze, een autoriteit is op het gebied van internationale theatertendensen. Haar blik is breed, haar wortels stevig verankerd in Nederlandse theatergrond. Zij maakt haar gedachten over theater in binnen- en buitenland doorgaans kenbaar via haar programmering. Voor Theater Schrift Lucifer betoogde ze in een vraaggesprek over de wisselwerking tussen Nederlands en buitenlands theater. Haar gedachten gaan expliciet in op de vraag: hoe krijgen we al dat moois uit het buitenland hierheen? En waarom willen we dat eigenlijk?

Vanackere signaleert een trend van 'terugplooiën', meer dan van ontplooiën in Nederland. Een beweging die zorgwekkend genoemd mag worden. Annemie Vanackere: "In de literatuur is het een vanzelfsprekendheid dat we ons tot internationale denkbeelden verhouden. Ik streef ernaar om die verbinding ook via het theater te laten zien, om toegang te verschaffen tot internationale theatrale verbeeldingen van het leven." Want: "(...) als je een opvatting wilt hebben over de samenleving waarin je wilt leven – in mijn optiek een samenleving van mondige burgers die zelf verantwoordelijkheid nemen, die zich niet alles laten dicteren en van mening durven te verschillen, die zich een beeld kunnen en willen vormen over hoe in het leven te staan, over goed en kwaad kortom – dan moet je daar ook in investeren."

Ook **David Pledger**, werkzaam bij IETM en het Australian Arts Council, heeft vanuit zijn buitenstaander-optiek scherpe bewoordingen voor het Nederlandse subsidieslagveld. Lucifer-redacteur **Tobias Kokkermans** sprak met hem over verdedigingsstrategieën voor kunstenaars in een neoliberale tijdperk. Samen vragen zij zich hardop af waarom de

podiumkunsten geen rol lijken te spelen in de opkomst van neoliberale samenlevingen. En waarom de huidige stigma's die de kunst krijgt opgelegd, zo effectief blijken.

Gehecht zijn aan theater

De auteurs in dit nummer schrijven over theater in buitenland dat gehecht is aan het publiek dat ernaar komt kijken, in de dubbele betekenis van dat woord. Hechten in de zin van 'vastmaken' en tegelijkertijd in de zin van 'emotioneel verbonden voelen'. Dat is waar de auteurs op meerdere fronten van onder de indruk zijn bij de buitenlandse voorstellingen en ervaringen die zij beschrijven: publiek dat verbonden is met het theater dat zij bezoeken en dat zij ervaren als vanzelfsprekend onderdeel van hun samenleving.

Het meest expliciet hierover is **Arthur Sonnen** (voorheen directeur van het Theaterfestival en momenteel verbonden aan SICA). Hij vraagt zich in zijn essay 'Hechten aan theater - kan de schouwburg een thuis zijn?' af waarom wij het theater in Nederland niet als een noodzakelijk, relevant en vooral: als een collectief bezit wordt ervaren. Waarom wordt een geslaagde voorstelling hier vooral beleefd als individuele esthetische ervaring of intellectuele uitdaging en zelden als bijdrage aan een maatschappelijk of politiek debat? Voor Theater Schrift Lucifer somt Arthur Sonnen tal van internationale theater-ervaringen op die aantonen dat het anders kan. Hij sluit zijn bijdrage af met een pleit voor een inrichting van het theaterbestel waarbij het publiek in staat wordt gesteld zich aan een theater(groep) te binden.

Criticus en docent **Hana Bobkova** schreef op uitnodiging van Theater Schrift Lucifer over de stand van zaken in het Tsjechische theater. Ondersteund met verbazingwekkende statistieken en voorbeelden, biedt zij een overzicht van de vele facetten van deze bij uitstek levendige en bloeiende theatercultuur. De theatercultuur is diep geworteld in de samenleving van dit Midden-Europese land met zijn woelige historie, en wordt breed gedragen door burgers én bestuurders. Hana Bobkova beschrijft hoe sterk het theater de identiteit van een Tsjech mede bepaalt.

Kirsten Broekman werkt momenteel aan de Universiteit van Manchester aan een promotieonderzoek over theater-esthetiek in ontwikkelingslanden. In dit essay buigt ze zich over de vraag of sociaal geëngageerde theater, in casu van *Nós do Morro* in de Vidigal-favela van Rio de Janeiro, naast maatschappelijk van belang, ook 'esthetisch' of 'vernieuwend' kan zijn. Ze toont aan dat dit gezelschap niet alleen een bestaansrecht heeft op basis van haar noodzakelijke functie in de favela, en evenmin vanwege de inhoudelijke waarachtigheid van de voorstellingen. *Nós do Morro* maakt deel uit van het professionele theatercircuit omdat het theatergezelschap het experiment en de vernieuwing niet schuwt, zonder de sociale functie uit het oog te verliezen. Uit haar verslag blijkt dat – anders dan bijvoorbeeld Gerrit Komrij lijkt te denken – zelfs onder barre omstandigheden, als moord en doodslag op elke hoek zouden kunnen toeslaan, in het theater wordt geëxperimenteerd.

Regisseur **Jos van Kan** schreef ook vanuit een ver buitenland: Cambodja. Daar maakte hij met drie actrices en drie traditionele muzikanten *De Meiden* van Jean Genet. Hij schreef een

persoonlijk verslag over theater in een cultuur waar men wegstijgt. De dialoog van de theatervoorstelling met de werkelijkheid en de samenleving is hier onontkoombaar. In minder dan vier jaar tijd heeft de Khmer Rouge in Cambodja bijna twee miljoen mensen vermoord. Onder hen negentig procent van alle podiumkunstenaars die het land rijk was. In een moeizaam proces zijn de klassieke podiumkunsten weer gerestaureerd, overgedragen uit het geheugen van hen die het regime van Pol Pot wel overleefden. En nu wordt er vanuit die traditie gezocht naar nieuwe wegen, naar een nieuw theater. Maar hoe kan een westerling theater maken in een cultuur waarin wegstijgen van ellende en tragiek zo diep is geworteld? In de westerse traditie is theater juist troostend omdat met de representatie van het leed, de emotie van de getroffene wordt (h)erkend. Jos van Kan vraagt zich af: 'kan ik hier mensen laten kijken naar situaties waarbij ze gewend zijn om weg te kijken?'

Over troost gaat ook het essay dat **Marieke Dijkwel** – student aan de regieopleiding Maastricht – schreef over *Branden* van Alize Zandwijk en Wajdi Mouawad. *Branden* is weliswaar gemaakt bij een Nederlands theatergezelschap, maar is een voorstelling met een on-Nederlandse emotionaliteit en internationale cast: een voorstelling die over grenzen kijkt. *Branden* van het Ro Theater is een verhaal over liefde en oorlog, over de macht van taal en de onontkoombaarheid van geweld als taal tekortschiet. Marieke Dijkwel probeert woorden te geven aan wat voor haar eigenlijk niet te beschrijven is: het nut van theater. Ze vindt het in de formulering dat schrijver Mouawad en regisseur Zandwijk hun 'klauwen uitstrekken en je omhelzen om niet meer los te laten'. En dat niet in de laatste plaats omdat het publiek zich kan, nee moet engageren met

hetgeen zich op het podium afspeelt. Daarom hoort deze bijdrage in dit nummer van Lucifer.

De *Christmas Pantomime* is diep geworteld in de Engelse samenleving. Publicist en theaterdocent **Pieter de Nijs** werd verliefd op de bordkartonnen decors in zuurstok-kleuren, de acteurs in extravagante jurken en actrices in Robin Hood-outfit, op de onbeschaamde terzijdes, het schmieren, de clowneske acts en de magische verschijningen in wolken van glitter en rook. Samen met het Engelse publiek is De Nijs zo enthousiast dat de vraag of dit nu klatergoud of kwaliteitstheater is – of iets daartussen in – niet daadwerkelijk meer van belang lijkt. De Nijs signaleert dat de zaal elk jaar opnieuw bomvol vol zit met dolenthousiast publiek dat zijn eigen rol in het spel van de *pantomime* vol overgave speelt. Een theaterpraktijk om jaloers op te zijn...

Is het gras nu groener bij de burenen?

En dan is er nog het artikel over het Lókal Theatre Festival in Reykjavik, IJsland - geschreven door **Tobias Kokkelmans** in het voorjaar van 2010, toen de gedachte 'ook zonder geld is er altijd een weg' in Nederland nog veel vrijblijvender was dan nu. Het interview met **Ragnheiður Skúladóttir** is dan ook vooraleerst een hoopvol verhaal in bange dagen uit het land waar de Eyjafjallajökull uitbarstte en waar 'de crisis' begon.

Dramaturg en programmeur **Florian Malzacher** van het interdisciplinaire Steirischer Herbst Festival in Graz beschrijft een actuele theaterpraktijk waarvoor de vraag of het gras elders groener is, achterhaald lijkt. Het is een praktijk die wordt gedragen door een jonge generatie internationaal

georiënteerde theatermakers, wiens werk wordt gekenmerkt door een hoge mate van flexibiliteit in allerlei opzichten: een internationaal speelveld, veelvuldig wisselende samenwerkingsverbanden en een onbegrensde vrijheid in het gebruiken en combineren van artistieke middelen uit voorheen gescheiden (podium)disciplines. In een stijl die bij vlagen zelf het vrije en associatieve karakter van haar onderwerp ademt, beschouwt de auteur de jongste ontwikkelingen in het post-dramatische theateravontuur.

Toneelverslaggever **Loek Zonneveld** dook voor Theater Schrift Lucifer in de geschiedenis en schreef een reportage met daarin aandacht voor enkele sleutelmomenten en -figuren uit deze lange geschiedenis van theatraal Duits-Nederlands grensverkeer. Hij constateert dat het Nederlands theater in Duitsland altijd 'Ungeheuer heutig' – buitengewoon eigentijds – is geweest. Daarenboven zet Zonneveld uiteen hoe Georg II, de hertog van Sachsen-Meiningen, in 1862 een theatermanifest schreef waarin de 'wet' was vervat dat de "toneelspeel-kunst bestaat 'zum Frommen der Menschheit', letterlijk ten bate en ten dienste van de mensheid en niet tot meerdere eer en glorie van ijdelheid en lichtzinnigheid van de toneelkunstenaars zelve". En zo komt ook Loek Zonneveld uit bij een betoog over het belang van een 'ensemblecultuur' in de breedste zin van het woord: saamhorigheid is niet alleen van belang in de werkwijze van een gezelschap, maar ook in de rol die het theater wil spelen in de samenleving. De toneelidealen van de Hertog van Saxen-Meiningen betroffen – buitengewoon eigentijds – toneel dat een noodzaak heeft, dat een verhouding zoekt tot de polsslag van de tijd: 'theater als bouwsel van de

gemeenschap', zoals journalist Wouter Hillaert het in dit nummer noemt.

Duitsland wordt overigens vaak aangehaald als voorbeeld van een land waar op een ideale manier theater wordt geproduceerd, waardoor toeschouwers zich makkelijk verbonden voelen aan een theaterhuis. Theatermagazine TM deed in het oktobernummer uitgebreid verslag over het Duitse theaterbestel.

Toen de redactie **Wouter Hillaert** het thema van het tiende nummer voorlegde – 'waar het gras groener is' – reageerde hij met een artikel over het buitenland als metafoor voor een (nog) niet te realiseren droom/nachtmerrieland. Zijn bijdrage is een geloofsbelijdenis over een misschien wel uiterst zwartgallig Utopia waar het theater ondergronds gaat, ongrijpbaar moet zijn om te overleven, of op z'n minst over virtuele grenzen zou moeten reiken. Een visioen waarmee dit jubileumnummer van Theater Schrift Lucifer graag opent.

Groen, grijs of klatergoud?

Na theatervormgever Marc Warning heeft ditmaal Herbert Janse de voorplaat van Lucifer vormgegeven. Wij beschouwen de voorplaat als een zelfstandig kunstwerk, zoals ook de essays in dit nummer autonome bijdragen zijn. Kunst levert, als het goed is, vaker onverwachte perspectieven op en dat is ook het geval met de reactie van Janse op onze uitnodiging. Deze voorplaat is voor meerdere uitleg vatbaar: 'volgens de politiek is het theater vooral goed voor (een) consumptie' is een mogelijke lezing. Of: 'Den Haag wenst het genre waar Carré symbool voor staat als maatgevend'. Zelf zeg Janse dat we meer dan

een halve eeuw terug de tijd dreigen te worden geworpen: "Allemaal eenmaal per maand naar het theater en dan bij voorkeur op zaterdagavond... Alleen in Carré belooft het gras nog groener te zijn". Is dit een grauwgrijs toekomstbeeld? Of is het juist goed dat iedereen op zaterdagavond gezamenlijk geniet van het klatergoud? Is de visie van Janse utopisch of juist dystopisch?

Dialogue with ...

Theater Schrift Lucifer is in 2005 opgericht vanuit de overtuiging dat goede theaterkritiek gewenst en essentieel is voor een levendige, gezonde theaterpraktijk in het bijzonder en een beschaafde cultuur in het algemeen. Het uitbrengen van inmiddels tien nummers met gemiddeld achtduizend lezers per nummer heeft ons in die overtuiging gesterkt. Maar is er iets te vieren? Er lijkt momenteel vooral veel te strijden, veel te schrijven, veel te denken. Zolang het – wat ons betreft – maar eloquent en zonder rancune gebeurt. Zolang het maar niet uitsluitend gaat om gelijk hebben of gelijk krijgen, of om verongelijkheid *tout court*. Schrijven over kunst, en theater in het bijzonder, betekent *in dialogue with* zijn. En dat is ook het streven van de redactie van Theater Schrift Lucifer met dit feestnummer.

De redactie van Theater Schrift Lucifer

Cecile Brommer, Tobias Kokkelmans, Bas van Peijpe, Berthe Spoelstra

Oktober 2010

En

Nummer 11, voorjaar 2011, zal weer een ‘verzamelnummer’ worden, zonder gasthoofdredacteur. Voor nummer 12, najaar 2011, zal Nexus-directeur **Rob Riemen** optreden als gasthoofdredacteur. Het thema is: ‘laatste werken, laatste vragen – hoe gaan de helden van het theater ten onder?’ U bent uitgenodigd mee te denken en te schrijven.

Theater Schrift Lucifer dankt alle donateurs die gehoor hebben gegeven aan onze nieuwjaarsgroet en een financiële bijdrage overmaakten. Zonder hen was dit nummer er niet geweest.

RAFAËL:

Och Lucifer, waeck op. Ick zie den zwavelpoel,
Met opgespalckte keel, afgrijslijck naer u gapen.
Zult ghy, het schoonst van al wat Godt oit heeft geschapen,
Een aes verstrecken voor het vraetige ingewant
Des afgronts, nimmer zadt, en nimmer uitgebrant?
Dat hoede Godt. Och, och, bewilligh onze bede
Ontfang dien tack van pais: wy offren u Godts vrede.

uit: Joost van den Vondel, *Lucifer* (1654)
vers 1627-1633

○ Colofon

Theater Schrift Lucifer is een tijdschrift op het internet met artikelen over theater. Tweemaal per jaar komt een nummer uit met artikelen, kritieken en essays over theater in binnen- en buitenland. Theater Schrift Lucifer biedt ruimte voor hartstochtelijke argumentatie, langzame gedachten en tijdloze inzichten. Theater Schrift Lucifer verschijnt op www.theaterschriftlucifer.nl, is een uitgave van Stichting Vurig en komt mede tot stand door een financiële bijdrage van het Nederlands Toneelverbond. Alle correspondentie kan verzonden worden naar theaterschriftlucifer@gmail.com.

Theater Schrift Lucifer kan gratis online worden gelezen en geprint. U kunt een nummer integraal en/of per artikel via [Acrobat Reader](#) downloaden en indien gewenst uitprinten. Op aanvraag kan de redactie een printversie (tegen kostprijs) toezenden.

Het bestuur van Lucifer bestaat uit: Cecile Brommer, voorzitter en secretaris, Sacha van Tongeren, penningmeester, Edo Dijksterhuis en Berthe Spoelstra.

De adviesraad van Theater Schrift Lucifer bestaat uit Willem Rodenhuis en Rezy Schumacher. Zij leveren gevraagd en ongevraagd, zonder hiërarchisch gestructureerde eindverantwoordelijkheid, commentaar en ideeën.

De redactie wordt regelmatig aangevuld met een wisselende gast-hoofdredacteur: Chris Keulemans was gasthoofdredacteur

van Lucifer #5 (2007): *Theater van de toekomst*. Ger Groot was gasthoofdredacteur van Lucifer #8 (2009): *Slechteriken; de vele gezichten van het kwaad in het theater*. Voor dit tiende nummer is Annemie Vanackere speciale gast. De redactie van Theater Schrift Lucifer bestond voor nummer 10 uit:

Cecile Brommer is freelance dramaturg en redacteur. Ze studeerde Theaterwetenschap en Russisch (UvA), deed ervaring op bij Hollandia, Carrousel, [NES]theaters Frascati en Het Zuidelijk Toneel en werkt onder meer in opdracht van Holland Festival, Stella Den Haag, Productiehuis Brabant en The Glasshouse/Kees Roorda. Tevens geeft zij gastlessen dramaturgie. Zij is medeoprichter en redactielid van Lucifer.

Tobias Kokkermans is dramaturg bij het Ro Theater. Eerder werkte hij o.a. bij Emilio Greco|PC en het Festival van Vlaanderen Brussel/Gent. Verder schrijft hij voor theatervakbladen TheaterMaker en Etcetera en geeft hij les op de Amsterdamse Theaterschool.

Bas van Peijpe studeerde Geschiedenis en Theaterwetenschap aan de UvA. Hij is als dramaturg o.a. betrokken bij het werk van Boukje Schweigman. Daarnaast werkt hij als freelance redacteur en publicist over theater en als scenarioschrijver voor de Nederlandse kindertelevisie.

Berthe Spoelstra is dramaturg van Frascati. Ze studeerde Theaterwetenschap aan de Universiteiten van Amsterdam en Parijs. Ze gaf les aan de UvA en de Rietveld Academie, was verbonden aan o.m. Theatergroep Maccus en De Theatercompagnie en werkte als freelance dramaturg samen met vele regisseurs. Berthe Spoelstra is medeoprichter en redactielid van Theater Schrift Lucifer.